

Migrácia Slovákov v kontexte Bulharska

Migration of Slovaks in the Context of Bulgaria

DOI: 10.31577/EtnoRozpra.2026.33.03

Katarína Koňariková

Abstract

Migration and population movement represent significant topics within historical ethnology and migration studies, as they allow for the examination not only of human mobility in space, but also of transformations in social relations, cultural practices, and collective identity. In this context, the study of Slovak communities abroad is of particular importance, as these communities have been able to preserve their linguistic and cultural distinctiveness despite geographical separation. The present study focuses on the resettlement of Slovaks from the northern regions of Bulgaria to Dolné Ezerovo in 1906, understanding this process as a specific form of collective mobility. Resettlement is not viewed merely as a one-time act of physical relocation, but as a complex phenomenon involving the reorganization of social ties, the transfer of material culture, and the continuity of collective memory. The aim of the study is to analyze the causes, course, and consequences of this resettlement within a broader historical and sociocultural context. Methodologically, the paper is based on a qualitative analysis of historical and ethnographic sources. Particular attention is paid to how adaptation strategies of the community were formed through mobility and how its cultural identity was simultaneously maintained. This issue has so far been most thoroughly addressed by Ján Michalko in his work *Naši v Bulharsku*. The present study builds on his research, thereby contributing to a deeper understanding of migration as a multidimensional phenomenon and expanding knowledge of the historical experiences of Slovak communities in Southeastern Europe.

Keywords

migration, movement, Slovaks in Bulgaria, resettlement, collective mobility, cultural identity

Kľúčové slová

migrácia, pohyb, Slováci v Bulharsku, presídlenie, kolektívna mobilita, kultúrna identita

Kontakt / Contact

Ing. Katarína Koňariková, PhD., Katedra archívnictva a muzeológie, Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Gondova ulica 2, 811 02 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: katarina.konarikova@fmed.uniba.sk

Ako citovať / How to cite

Koňariková, Katarína. (2026). Migrácia Slovákov v kontexte Bulharska, *Etnologické rozpravy*, 33, 46-61. <https://doi.org/10.31577/EtnoRozpra.2026.33.03>

Úvod

Migrácia a pohyb obyvateľstva predstavujú významné témy v rámci historickej etnológie a migračných štúdií, keďže umožňujú skúmať nielen presuny ľudí v priestore, ale aj premeny sociálnych vzťahov, kultúrnych praktík a kolektívnej identity. V tomto kontexte nadobúda osobitný význam skúmanie slovenských komunít v zahraničí, ktoré si aj napriek geografickému odlúčeniu dokázali zachovať svoju jazykovú a kultúrnu špecifickosť.

Predkladaná práca sa zameriava na presídlenie Slovákov zo severných oblastí Bulharska do Dolného Ezerova v roku 1906, pričom tento proces chápe ako špecifickú formu kolektívnej mobility. Presídlenie nie je vnímané len ako jednorazový akt fyzického presunu, ale ako komplexný jav zahŕňajúci reorganizáciu sociálnych väzieb, prenos materiálnej kultúry a kontinuitu kolektívnej pamäti.

Cieľom práce je analyzovať príčiny, priebeh a dôsledky tohto presídlenia v širšom historickom a sociokultúrnom kontexte. Metodologicky je príspevok založený na kvalitatívnej analýze historických a etnografických prameňov. Osobitná pozornosť je venovaná tomu, ako sa prostredníctvom pohybu formovali adaptačné stratégie komunity a ako sa zároveň zachovávala jej kultúrna identita. Túto problematiku doteraz najpodrobnejšie spracoval Ján Michalko (1936) vo svojej práci *Naši v Bulharsku*. Predkladaná štúdia na jeho výskum nadväzuje a tak prispieva k hlbšiemu pochopeniu migrácie ako viacrozmerného fenoménu, a zároveň rozširuje poznanie o historických skúsenostiach slovenských komunít v juhovýchodnej Európe.

Historický kontext Slovákov v Bulharsku

Na konci 17. a začiatkom 18. storočia zažilo územie dnešného Slovenska výrazné demografické a sociálno-ekonomické zmeny, ktoré viedli k rozsiahlemu sťahovaniu jeho obyvateľov. Počas tohto obdobia Slováci čelili neúnosným podmienkam spôsobeným náboženskými, sociálnymi, hospodárskymi a politickými problémami (Borguľa, Švihran 1979: 171). Predpokladá sa, že do prvej polovice 18. storočia opustilo územie dnešného Slovenska približne 18 000 až 20 000 poddanských rodín, ktoré hľadali lepšie životné podmienky a útočisko v iných častiach Uhorska. Značná časť z nich sa usadila v oblastiach medzi Dunajom a Tisou, predovšetkým v južnej časti Novohradskej a Peštianskej stolice, no osídlili aj ďalšie časti bývalého Uhorska (Sirácky 1982: 292).

Pohyb slovenskej pracovnej sily bol v tej dobe bežný, keďže robotníci z Hornej zeme pravidelne dochádzali na sezónne práce na Dolnú zem. Podľa výskumov Jána Siráckeho, niektorí

autori považujú práve sezónnych robotníkov za predchodcov slovenského osídľovania Dolnej zeme. Títo pracovníci sa vracali každoročne, aby sa podieľali na práci vo vinohradoch, okopávaní kukurice alebo na žatve. Po skončení práce na jeseň sa vrátili domov, kde vykonávali nevyhnutné poľné práce.

Ďalší dôvod, prečo sa Slováci usadzovali na Dolnej zemi, boli nepriaznivé náboženské pomery. Na dolniakoch túžili Slováci nájsť viac náboženskej (Lengyelová 2005: 123-145) i politickej slobody (Michalko 1936: 22-23). Avšak napriek týmto uvedeným skutočnostiam bol proces migrácie omnoho komplexnejší a vyžaduje si hlbšie pochopenie historického kontextu. 17. storočie bolo pre slovenský národ¹ obdobím mimoriadnych ťažkostí, ktoré sa okrem hrozby tureckého nebezpečenstva vyznačovalo aj rozsiahlymi protihabsburskými povstaniami (Bogulá, Švihran 1979: 171), ktoré mali negatívny dopad na miestne obyvateľstvo. Tieto povstania, spolu s plienením dedín povstalcami aj cisárskymi vojakmi, spôsobovali náročné podmienky pre život (Sirácky 1980: 292).

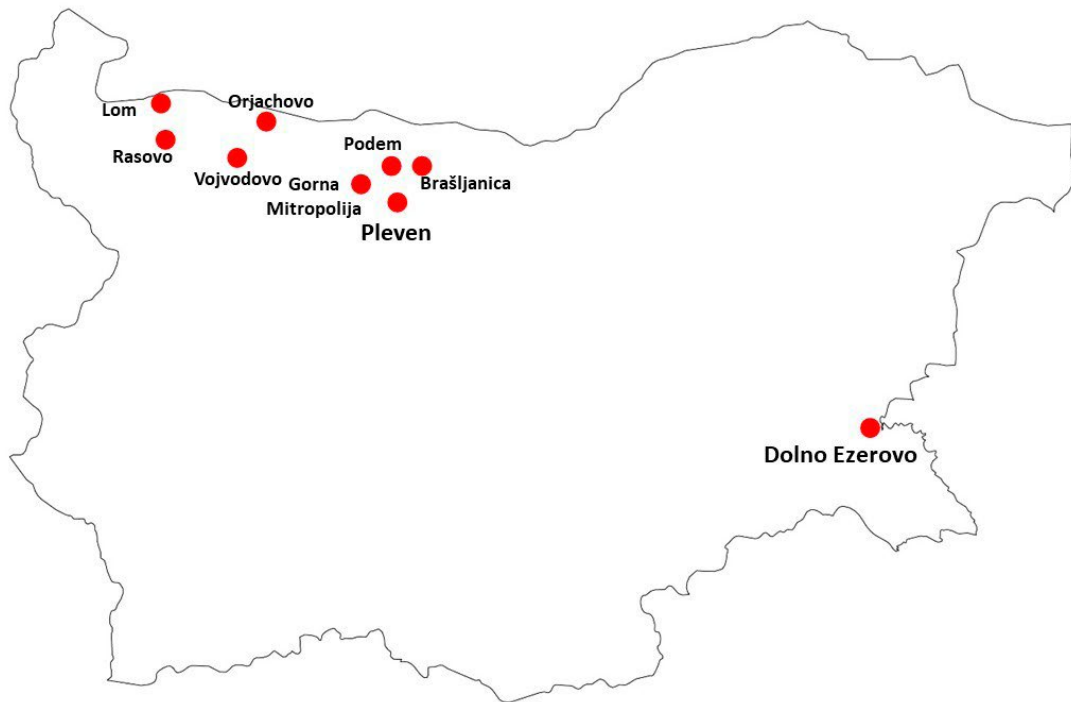
V hospodársko-sociálnych podmienkach 17. storočia čelilo obyvateľstvo na území dnešného Slovenska zvýšenému daňovému zaťaženiu, intenzívnemu zemepanskému vykorisťovaniu a výraznému obmedzeniu slobody sťahovania, čo zhoršovalo životné podmienky poddaného ľudu (Lengyelová 2005: 895-1526). Zároveň sa zvýšili robotné povinnosti a kvôli preľudneniu a nedostatku úrodnej pôdy sa často vyskytovali hladomory. V mnohých regiónoch úroda obilia dosahovala len dvojnásobok zasiatého množstva, čo spôsobovalo ďalšie hospodárske problémy (Botik 2016: 265). Na tento vývoj vplýval aj mor v rokoch 1679–1680. Tieto tragédie často prinútili poddaných opustiť svoje rodné obce a hľadať útočisko v bezpečnejších oblastiach, niekedy už bez možnosti návratu (Sirácky 1982: 292). K tomu sa pridružili aj náboženské a politické tlaky v podobe silnej rekatolizácie a násilného zaberania protestantských chrámov od konca 17. storočia (Schmidt 1868: 62-103).

Po porážke osmanských vojsk v rokoch 1699–1718 sa približne jedna pätina slovenského obyvateľstva presídlila do južných oblastí bývalého Uhorska, kde sa začalo nové osídľovanie. S ohľadom na skutočnosť, že najväčšia koncentrácia slovenských kolonistov sa nachádzala na Veľkej uhorskej nížine medzi Dunajom a Tisou, tento región získal názov Dolná zem a kolonisti sa označovali ako dolnozemskí Slováci. (Kmeť 2012: 289-293)

Tento pohyb obyvateľstva sa odohrával v niekoľkých fázach, pričom každá etapa mala svoje špecifické charakteristiky a dôvody. V prvej etape (1690–1710) (Zelenák 1994: 63) Slováci opúšťali svoje domovy v severných oblastiach Slovenska a usádzali sa v južných regiónoch Slovenska a v severných častiach dnešného Maďarska. V nasledujúcej etape (1711–1740) (Botik 2016: 265) sa kolonizácia rozšírila z Novohradskej stolice do ďalších častí Maďarska, pričom slovenské osady vznikali predovšetkým v Peštianskej, Békešskej a Čanádskej stolici. Tretia etapa, v rokoch 1740–1820 (Babiak 2002: 17-60), zahŕňala migráciu do osád v srbskej Vojvodine, Báčke, Banáte a Rumunsku, kde sa slovenské komunity usídlili v oblastiach Arad a Banát. V nasledujúcej etape, v rokoch 1884–1910 (Jesenský 1929: 265), sa slovenskí emigranti presúvali do severných oblastí Bulharska, najmä do regiónov okolo Plevnu a Burgasu (Michalko 1936: 358-364). Penčev (2022: 82) uvádza, že menšie skupinky slovenských kolo-

¹ Juraj Tranovský hovorí o „národe slovenskom“ v predhovore k *Cithare sanctorum* (1636).

nistov sa usadili v Dragomirove a v Lomku – Rasovo, Bazov Dol,² Progorelec,³ Vojnica, Kriva Bara, Momin Brod, Lom a Orjachovo. Tento proces už predstavoval prevažne mapovanie pohybu Slovákov v rámci Bulharska, pričom niektorí z tých, ktorí zostali v týchto oblastiach, sa nakoniec úplne asimilovali do miestnych kultúrnych a jazykových spoločenstiev.

Obr. 1

Zobrazenie obcí obývaných Slovákami v období rokov 1884 až 1949

Zdroj: autorka.

Štatistický pohyb a demografická štruktúra Slovákov v Bulharsku

Slovenská enkláva v Bulharsku predstavovala z demografického hľadiska najmenšiu komunitu Slovákov na Dolnej zemi. Jej početnosť nepresiahla hranicu približne 2000 osôb, pričom ku koncu 30. rokov 20. storočia sa odhaduje na približne 1600 obyvateľov. Základnou jednotkou osídlenia boli rodiny, ktoré sa koncentrovali najmä v obciach Gorna Mitropolija,⁴ Mrtvica⁵ (neskôr Podem), Brašljanica⁶ a v menšej miere aj vo Vojvodove.⁷

¹ Neskôr Pišurka.

³ Dnes Jakimovo.

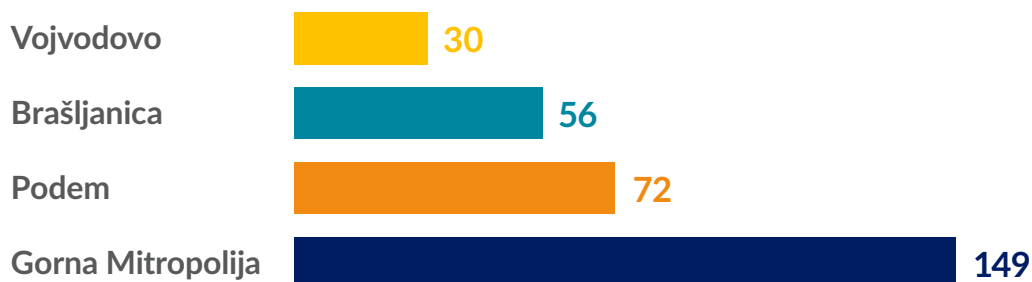
⁴ Do roku 1935 tu žilo 149 rodín.

⁵ Prvá slovenská obec, ktorá v Bulharsku vznikla, bola Mrtvica, neskôr premenovaná na Podem. Leží na brehu rieky Vita blízko mesta Plevén, ktoré je známe vďaka obliehaniu v roku 1877, významnému vojenskému stretnutiu v Rusko-tureckej vojne. Oslobodenie mesta spod tureckej nadvlády znamenalo ďalší rýchly postup ruských vojsk pri oslobodzovaní Bulharska. Do roku 1935 tu žilo 72 rodín.

⁶ Do roku 1935 tu žilo 56 rodín.

⁷ Do roku 1935 tu žilo 30 rodín. Išlo o dedinu, ktorá bola etnicky zmiešaná s českým obyvateľstvom.

Podľa dostupných údajov žilo do roku 1920 v uvedených lokalitách spolu 390 slovenských rodín. Najpočetnejšou obcou bola Gorna Mitropolija so 149 rodinami, nasledovaná Mrtvicou so 72 rodinami a Brašljanicou s 56 rodinami. Vojvodovo predstavovalo marginálnu lokalitu s iba 30 rodinami. Slovenské rodiny vo Vojvodove mali rozmanitý pôvod a prichádzali z viacerých oblastí dnešného Srbska, Maďarska i Bulharska, konkrétne z obcí, ako Kovačica, Padina, Veliko Središte, Silbaš, Pitvaroš, Nadlak, Gorna Mitropolija, Podem či Brašljanica. Tento migračný pohyb nebol jednosmerný – v roku 1922 odišlo z Vojvodova na Slovensko viac než 40 Slovákov, pričom časť z nich sa po čase opäť vrátila späť (Budilová 2013: 36). Táto štruktúra poukazuje na nerovnomerné rozloženie obyvateľstva a dominanciu niekoľkých hlavných sídel.

Obr. 2

Graf znázorňuje počet slovenských rodín, ktoré žili do roku 1900 v Bulharsku. Do roku 1935 to bolo približne 1 600 Slovákov. Zdroj: Ďuriš 2000: 90.

Významným faktorom ovplyvňujúcim demografický vývoj komunity bola sekundárna migrácia, najmä vystahovalectvo do Argentíny v období roku 1922 (Penčev 2022: 83). V tomto časovom úseku opustilo Bulharsko celkovo 81 rodín, čo predstavuje viac ako pätinu pôvodného počtu (Botik 2002: 13). Najvyšší odlev bol zaznamenaný v Gornej Mitropoliji (47 rodín), čo potvrdzuje jej postavenie ako najväčšieho centra slovenskej komunity. Z Brašljanice odišlo 19 rodín a z Mrtvice 11 rodín. Zaujímavým javom je prípad Vojvodova, kde počet vystahovaných rodín (4) prevýšil pôvodný počet evidovaných rodín, čo naznačuje dynamický pohyb obyvateľstva a možné presuny medzi lokalitami.

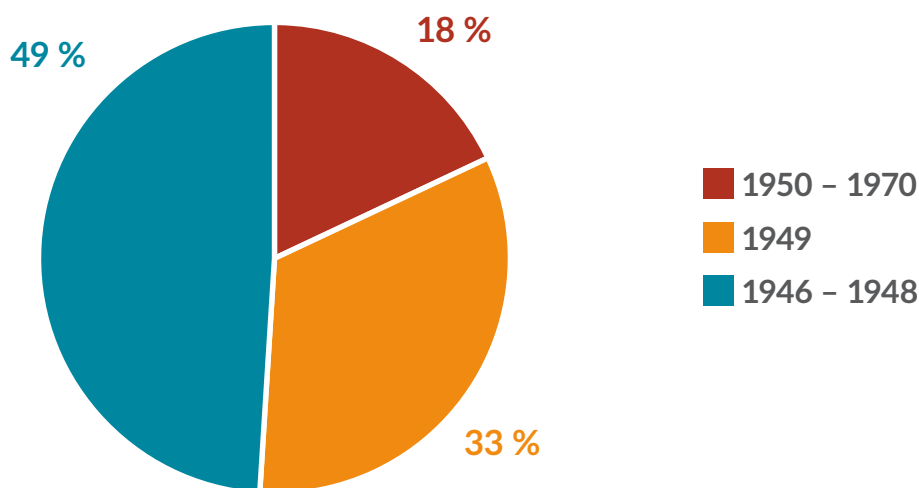
Tab. 1

Tabuľka zobrazuje počet rodín v slovenských obciach pred rokom 1920 a počet rodín, ktoré sa vystahovali do Argentíny v rokoch 1922 až 1935. Zdroj: Botik 1994: 60.

Slovenská obec	Počet rodín do roku 1920	Počet rodín, ktoré sa vystahovali do Argentíny v rokoch 1922 – 1935
Gorna Mitropolija	196	47
Mrtvica	83	11
Brašljanica	75	19
Vojvodovo	3	4
Spolu	390	81

Ďalším významným medzníkom bol proces reemigrácie do Československa po druhej svetovej vojne, ktorý kulminoval najmä v roku 1949 na základe medzivládnych dohôd. Tento presun znamenal zásadný demografický zlom, keďže väčšina zostávajúceho slovenského obyvateľstva opustila Bulharsko. Celkovo išlo o stovky presídencov, pričom podľa dostupných údajov bolo evidovaných približne 803 osôb zapojených do tohto procesu. Reemigrácia tak prakticky ukončila existenciu kompaktnej slovenskej komunity v Bulharsku. (Ďuriš 2000: 90)

Z dlhodobého hľadiska možno konštatovať, že demografický vývoj Slovákov v Bulharsku bol charakteristický postupným rastom na prelome 19. a 20. storočia, stabilizáciou v medzivojnovom období a následným poklesom v dôsledku vysťahovalectva a reemigrácie. Štatistické údaje tak jasne dokumentujú, že napriek relatívne krátkemu trvaniu a malej početnosti išlo o dynamickú komunitu, ktorej vývoj bol výrazne ovplyvnený migračnými procesmi.

Obr. 3

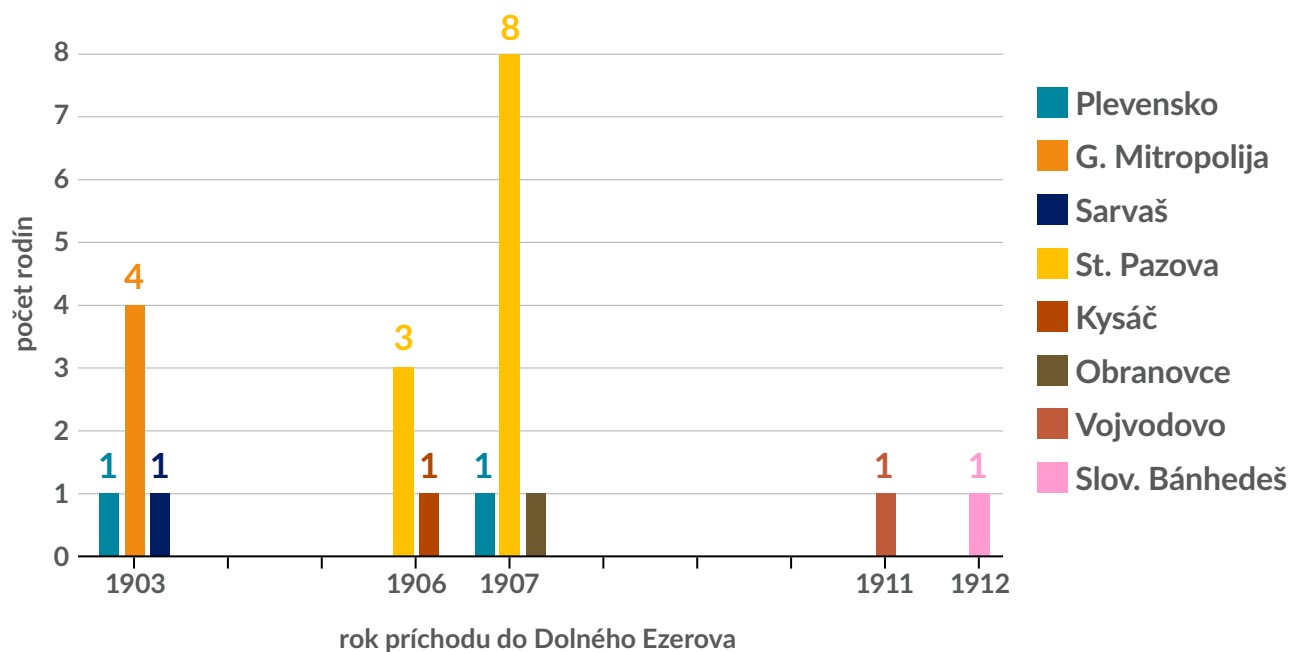
Vývoj reemigračných procesov Slovákov z Bulharska po skončení II. svetovej vojny: individuálne príchody v roku 1945, dohoda o najímaní pracovnej sily (1946), dohoda medzi Bulharskom a ČSR (1947) a reemigračná zmluva z roku 1949. Zdroj: Ďuriš 2000: 90.

Táto kvantitatívna analýza zároveň potvrdzuje význam migrácie, ako kľúčového faktora formujúceho demografickú štruktúru slovenských komunit v zahraničí a poskytuje základ pre ďalšie interpretácie ich historického a sociokultúrneho vývoja.

Presídlenie do Dolného Ezerova

Na prelome 19. a 20. storočia predstavovalo Bulharsko významnú cieľovú oblasť slovenského vysťahovalectva. Po vyčerpaní možností v oblasti Plevensko sa migračné prúdy presúvali ďalej na východ, smerom k pobrežiu Čierneho mora. Jednou z významných lokalít sa stala obec Vajakjō⁸ nachádzajúca sa v blízkosti Burgasu.

⁸ Dnešné Dolno Ezerovo.

Obr. 4

Počet slovenských rodín podľa miesta pôvodu a roku príchodu do oblasti Burgasu (1903 – 1912).
Zdroj: Michalko 1936: 385.

Prílev Slovákov do Plevenska sa postupne zastavil približne v rokoch 1905 až 1907, keď sa tam ešte usádzali posledné rodiny (Sirácky 1980: 91). V porovnaní s predchádzajúcim obdobím však už v tejto oblasti neboli také priaznivé podmienky na lacné nadobudnutie majetku ako o desať až dvanásť rokov skôr. Slovenskí kolonisti preto začali obracať svoje nádeje ešte východnejšie – do oblastí bližšie k brehom Čierneho mora, ktoré boli v tom čase menej rozvinuté, no sľubovali nové možnosti hospodárenia.

Už v roku 1903 odišlo päť slovenských rodín⁹ z Gornej Mitropolje na vozoch do okolia Burgasu a usadili sa v dedinke Vajakjööj, ležiacej približne osem kilometrov západne od mesta na trati Burgas – Stara Zagora.¹⁰ V tom istom roku sa k nim pripojila aj rodina Pavla Benčíka zo Sarvašu.¹¹ O ich materiálnom postavení nemáme presné správy, no podľa majetkov neskorších osadníkov možno predpokladať, že neprišli bez prostriedkov. Napriek tomu ich po niekoľkoročnom pobyte prinútilo nezdravé, močaristé prostredie burgaského kraja – najmä výskyt malárie – vrátiť sa späť do Plevenska. (Michalko 1936: 358)

Úrodná pôda vo Vajakjööji však nezostala nepovšimnutá. Najväčší záujem o ňu prejavili Slováci zo Starej Pazovy. V roku 1906 tak nastala nová vlna sťahovania Slovákov do Bulharska, tentoraz priamo k Burgasu. Podľa dobových svedectiev prichádzali nielen rodiny zo Starej Pazovy, ale aj z Boľoviec, Obranoviec,¹² neskôr z Vojvodova a Nadlaku. Mnohé z nich sa však po krátkom čase opäť vracali späť. (Michalko 1936: 362)

⁹ Rodiny: Fero, Strehovský, Híreš, Hanko, Ľavrovič.

¹⁰ Železničná trať Burgas – Stara Zagora je funkčná dodnes a tvorí súčasť hlavného železničného spojenia medzi vnútrozemím Bulharska a pobrežím Čierneho mora.

¹¹ V roku 1913 sa rodina presídlila do Šumenu.

¹² Obranovce – historické označenie pravdepodobne pre obec Obrovac v dnešnej Vojvodine (Srbsko).

V marci 1906 dorazila prvá väčšia skupina zo Starej Pazovy vlakom cez Jambol. Cesta bola náročná – cestujúcich zdržal sneh, takže museli istý čas čakať vo vlaku. Skupinu tvorilo približne 17 až 18 slovenských rodín. Spolu s menšími skupinami, ktoré prišli skôr, žilo v tom čase vo Vajakjöji 44 slovenských rodín. Počas rokov 1903 až 1917 sa ich počet menil, keďže mnohé rodiny prichádzali a odchádzali.

Dôvodom tohto neustáleho pohybu nebola neúroda – práve naopak, pôda bola veľmi úrodná. Z jedného dekára¹³ sa urodilo aj 20 kôf¹⁴ pšenice, čo bolo na Plevensku v tom čase už zriedkavé. Problémom však boli zdravotné podmienky. Malária, rozšírená najmä v letných mesiacoch, spôsobovala časté ochorenia a úmrtia.

Okrem chorôb sa prví osadníci stretli aj so sklamaním zo strany úradov, ktoré im sľubovali štátnu pôdu za podobných podmienok ako v Plevensku, no tieto sľuby neboli naplnené. Príchod navyše prebiehal v nevhodnom období – blížila sa zima, rodiny nemali pripravené obydlia a boli nútené bývať v provizórnych zemniciach. Zlé podmienky sa podpísali aj na úhyne hospodárskych zvierat a celkovom úpadku mnohých rodín.

Napriek tomu slovenskí kolonisti priniesli do oblasti nové spôsoby hospodárenia a obrábania pôdy, ktoré si miestne bulharské obyvateľstvo postupne osvojilo. Postupne sa krajina zveľaďovala a podmienky sa zlepšovali. Kým v minulosti bola oblasť známa chorobami a zlou vodou, neskôr sa situácia výrazne zmenila a malária ustúpila.

O tom, ako sa Slováci dozvedeli o Vajakjöj, sa môžeme dočítať v publikácii Jána Michalka *Naši v Bulharsku* (Michalko 1936: 362), ktorý túto oblasť navštívil:

Dozvedeli sa po novinách. Čítali Slovenský Týždeník. Tam bolo opísanvo za Burgas aj za Vajakovo, že jesto zem na gazdovanja. Tak predali tam a sme prišli do Vajakova. Zem nám nakúpili päťsto dekarov, no ale nemali šťastia sa tomu radovať lem za málo. Prijšla vojna, brata staršího 'zali za vojaka do Maďarskej, aj jich rozháňali po Angar...

Ďalej Michalko uvádza:

Títo Slováci boli poslaní od bulharského ministerstva, že jim dajú državnú zem. Potom boli sklamaní, zem jim nedali po príčine časných čiflíkov. Brali pod nájom. Prišli pozde, zima sa blížila, chyže nemali, robili si koliby a zemníke a tak bývali cezimu. Potom kone poprechladúvaly a podochly, aj ľudia pochoreli od malárijí. Veľa aj tu pomreli. Prišli o šecker, čo mali donesenvo. Bolo aj veľa maláriových komárov, ktoré veľmi štípaly a chorobu roznášaly. Voda tak isto bola veľmi planá. Ľudia tu boli diví, napádali v noci a kradli, čo mohli od Slovákov. Nemali pokoja v tem čas.

Po prvej svetovej vojne však väčšina slovenských rodín Vajakjöj opustila. Do roku 1921 sa odsťahovali takmer všetci – niektorí späť do Plevenska, iní do rôznych častí Bulharska alebo do zahraničia. V dedine zostalo len niekoľko slovenských rodín, ktoré sa aj napriek izolácii snažili udržať jazyk, vieru a kultúrne tradície. Evanjelické bohoslužby spočiatku konali v súkromných domoch. Hneď po príchode v dome Ondreja Klátika, kazateľom bol Matúš Štrbka. Deti sa slovenský jazyk učili najmä v rodinách.

¹³ Dekár je plošná merná jednotka používaná najmä v poľnohospodárstve; 1 dekár = 1 000 m².

¹⁴ Kofa – stará objemová merná jednotka na obilie, približne 40 – 60 litrov (hodnota sa líšila podľa regiónu).

Aj v zmiešaných manželstvách si Slováci podľa vlastných slov zachovávali svoj jazyk. Okrem nábožných kníh nemali prístup k inej literatúre (Michalko 1936: 388). Podľa Michalka až v roku 1935 im slovenská doplňovacia škola v Brašľanici venovala niekoľko vyradených šlabikárov a čítaniek, ktoré im poslali krajanovia. Hoci žili v cudzom prostredí, považovali „sladkú slovenskú reč“ za svoj najväčší poklad. Ich úsilie o zachovanie identity, napriek nepriaznivým podmienkam a postupnému úbytku komunity, predstavuje významný príklad kultúrnej vytrvalosti slovenských kolonistov v zahraničí. No aj napriek tomuto úsiliu táto hrstka Slovákov v cudzom prostredí časom izolácie úplne asimilovala.

Tab. 2

Prehľad slovenských rodín v Dolnom Ezerove (Vajakjöi), prehľad pôvodu, času príchodu, majetkových pomerov a ďalších osudov kolonistov v období rokov 1903 – 1919. Zdroj: Michalko 1936: 362.

Poradové číslo	Meno rodiny	Odkiaľ rodina prišla	Rok príchodu	Kam rodina odišla	Rok odchodu
1	Ján Fero	Plevensko	1903	Gorna Mitropolija	1907
2	Đuro Strehovský	Gorna Mitropolija	1903	Gorna Mitropolija	1907
3	Đuro Híreš	Gorna Mitropolija	1903	Kosovo Pole	?
4	Đuro Hanko	Gorna Mitropolija	1903	Gorna Mitropolija	1907
5	Đuro Lavrovič	Gorna Mitropolija	1903	Gorna Mitropolija	1907
6	Pavel Benčík	Sarvaš	1903	Šumen	1913
7	Pavel Curava	Stará Pazova	1907	ČSR	1918
8	Pavel Čech	Stará Pazova	1907	Mrtvica	1918
9	Maco Dancik	Slovenský Bánhegyes	1912	?	?
10	Mišo Daneček	Stará Pazova	1907	Stará Pazova	1916
11	Mišo Djoučoš	?	?	?	?
12	Jano Francisci	Kisáč	1906	Kisáč	1919
13	Pavel Gedela	Stará Pazova	1907	Stará Pazova	1918
14	Martin Havran	Stará Pazova	1907	Stará Pazova	1918
15	Ondrej Havran	?	?	?	?
16	Martin Husár	?	?	?	?
17	Ondrej Klátik	Stará Pazova	1907	Stará Pazova	1916
18	? Klenovský	?	?	?	?
19	Tomáš Kolár	Plevensko	1911	Argentína	1929
20	Ján Litavský	Stará Pazova	1907	?	?
21	Ondrej Litavský	Stará Pazova	1907	Stará Pazova	1918
22	Mišo Majer	Obranovce	1907	Vojvodovo	1922
23	Ján Molnár	Stará Pazova	1907	Stará Pazova	1918
24	Ján Praslička	Vojvodovo	1911	Vojvodovo	1922
25	Jano Samuel	Plevensko	1911	Argentína	1929
26	Matúš Štrbka	Vojvodovo	?	Gorna Mitropolija	?

27	Samo Tirinda	Stará Pazova	1906	?	?
28	Tomáš Tirinda	Stará Pazova	1906	Kosovo Pole	1919
29	? Tovsegy	?	?	?	?
30	Adam Turan	Stará Pazova	1906	Stará Pazova	1918

Presídlenie do Lomska a Orechova

Presídľovanie Slovákov do severného Bulharska na prelome 19. a 20. storočia patrí medzi menej známe, no o to zaujímavejšie kapitoly slovenského vysťahovalectva. Popri väčších a dodnes známych komunitách vznikli aj menšie osady, ktoré sa postupne stratili v cudzom prostredí. Takým príkladom je aj oblasť okolo mesta Lom, kde sa slovenské osídlenie síce na krátky čas uchytilo, no napokon úplne splynulo s okolím.

Prví slovenskí prisťahovalci prichádzali do tejto oblasti najmä z Dolnej zeme, konkrétne z Nemeckého Peregu¹⁵ pri Nadlaku. Lákala ich vidina lepších životných podmienok a prísľub pôdy, ktorý sa však vo väčšine prípadov nenaplnil. Do Rasova a okolia dorazili koncom 90. rokov 19. storočia, no namiesto očakávanej stability ich čakala neistota. Keď nedostali pôdu, mnohí sa rozptýlili – niektorí sa vrátili späť, iní sa presunuli do ďalších dedín alebo miest.

Jednou z lokalít, kde sa Slováci na čas usadili, bola osada Nadežda, neskôr nazývaná Pišurka. Tu vznikla etnicky veľmi pestrá komunita, v ktorej žili vedľa seba Slováci, Srbi, Rumuni, Maďari, Nemci aj Bulhari. V takomto prostredí sa prirodzene presadzoval spoločný dorozumievací jazyk – bulharčina. Zatiaľ čo staršia generácia si ešte zachovávala materinský jazyk, mladší ho postupne prestávali používať a deti ho už často vôbec neovládali.

Hoci jazyk mizol, niektoré prvky slovenského života pretrvávali. Domy mali stále „banátsky“ charakter, v interiéroch sa nachádzali výšivky, tradičné periny či zariadenie pripomínajúce slovenské prostredie. Tento kontrast medzi zachovanou hmotnou kultúrou a miznúcim jazykom bol veľmi výrazný. Slovenské piesne sa už nespievali, knihy v slovenčine nevlastnili a náboženský život prebiehal v inom jazyku. Práve absencia knihy a písaného slova sa ukázala ako kľúčový faktor – tam, kde chýbali slovenské knihy, nemal jazyk na čom prežiť.

K rýchlej asimilácii prispeli aj zmiešané manželstvá a každodenný kontakt s väčšinovým obyvateľstvom. Slovenské mená sa postupne menili – prispôbovali sa miestnej výslovnosti alebo boli nahrádzané bulharskými formami. Identita sa tak rozplývala nielen v jazyku, ale aj v mene a spoločenskom postavení.

Významnú úlohu zohrali aj sociálne podmienky. Slováci v tejto oblasti často nemali vlastnú pôdu a pracovali ako nádenníci alebo podielníci. Až neskôr získali menšie pozemky, no za nevýhodných podmienok. Nedostatok informácií o zákonoch a slabá organizovanosť viedli k tomu, že nedokázali presadiť svoje práva. V porovnaní s inými skupinami, napríklad macedónskymi utečencami, boli znevýhodnení.

¹⁵ Veľký Pereg (rum. Pereg Mare, maď. Németpereg, nem. Deutschperek) je obec v Rumunsku, ktorá sa nachádza v Aradskej župe na Aradskej plošine v západnej časti krajiny, približne 30 km od mesta. Obec bola historicky známa pod rôznymi názvami ako Németpereg, Veľký Pereg, Pereg Mare, Großpereg alebo Deutschpereg.

Napriek tomu sa v tejto „stratenej“ komunite objavili aj náznaky národného prebudenia. Kontakt so Slovákami z iných častí Bulharska vyvolal záujem o materinský jazyk. Obyvatelia Pisurky si začali uvedomovať, že stratili niečo podstatné a pokúšali sa to získať späť. Učili sa čítať zo slovenských šlabikárov, ktoré im poslala Brašljanica a snažili sa písať po slovensky.

Osudy Slovákov v Lomskej oblasti tak ukazujú, aké krehké je postavenie menšinovej komunity bez kultúrnych a vzdelávacích opôr. Jazyk, ktorý nie je podporovaný školou, knihou ani každodenným používaním, rýchlo mizne. Zároveň však tento príbeh naznačuje, že vedomie pôvodu môže pretrvávať aj pod povrchom a v priaznivých podmienkach sa môže znovu prebudiť. Ide o silné svedectvo o význame kultúry, jazyka a identity v živote človeka i celého národa. Všetkých Slovákov, ktorí v roku 1935 vedeli po slovensky, bolo 124, čo vtedy predstavovalo 12,4% z celkového počtu obyvateľov. (Michalko 1936: 386)

Tab. 3

Prehľad slovenských rodín v Pisurke, prehľad pôvodu, času príchodu, majetkových pomerov a ďalších osudov kolonistov v období rokov 1903 – 1919. Zdroj: Michalko 1936: 385.

Číslo	Meno rodiny	Odkiaľ prišla	Rok príchodu	Počet duší
1	Anna Debecharová	Nemecký Pereg	1897	7
2	Dimiter Hardič	Nemecký Pereg	1897	2
3	Miško Hardič	Nemecký Pereg	1897	3
4	Peter Hardič	Nemecký Pereg	1897	7
5	Raugel D. Hardič	Nemecký Pereg	1897	5
6	Ján Kalinjak	Nemecký Pereg	1897	5
7	Janko Kalinjak	Nemecký Pereg	1897	5
8	Jožko Kalinjak	Nemecký Pereg	1897	4
9	Ondrej Kalinjak	Nemecký Pereg	1897	3
10	Ján Kurenda	Nemecký Pereg	1897	5
11	Jožko Kurenda	Nemecký Pereg	1897	6
12	Juraj M. Kurenda	Nemecký Pereg	1897	2
13	Michal Kurenda	Nemecký Pereg	1897	3
14	Miško Kurenda	Nemecký Pereg	1897	7
15	Ján Michalko	Nemecký Pereg	1897	6
16	Ján M. Michalko	Nemecký Pereg	1897	2
17	Joži Michalko	Nemecký Pereg	1897	4
18	Jožko Michalko	Nemecký Pereg	1897	10
19	Miško Michalko	Nemecký Pereg	1897	10
20	Angel G. Mokriš	Nadlak	1897	3
21	Dimiter L. Mokriš	Nadlak	1897	3
22	Juraj L. Mokriš	Nadlak	1897	3
23	Laci V. Mokriš	Nadlak	1897	5
24	Mišo V. Mokriš	Nadlak	1897	6

25	Damjan Stanev	Nemecký Pereg	1897	6
26	Miško Xenič	Nemecký Pereg	1897	2

Slováci v Orechove tvoria tiež súčasť dejín slovenského vysťahovalectva na Balkáne. Ich prítomnosť v tejto dunajskej oblasti súvisí s postupným presídľovaním z oblasti Pišurka, kde obyvatelia narážali na nedostatok pôdy a obživy. V snahe zlepšiť svoje životné podmienky sa časť z nich rozhodla presunúť do iných oblastí Bulharska, pričom jedným z cieľových miest bolo práve Orechovo, nachádzajúce sa približne 15 kilometrov severne od Vojvodova.

Usadenie sa Slovákov v Orechove však neznamenal vytvorenie silnej a trvalo súdržnej komunity. Postupom času sa mnohé rodiny rozptýlili a postupne sa vytrácali z povedomia miestneho prostredia, rovnako ako v prípade Slovákov, ktorí sa presídlili do Dolného Ezerova a Lomska. Kontakt s pôvodnou slovenskou komunitou sa u nich prerušil, čo prispelo k postupnej asimilácii.

Kým staršie generácie si slovenčinu ešte udržiavali, mladšie generácie ju ovládali už len čiastočne alebo ju prestávali používať úplne. V niektorých rodinách sa však jazyk zachoval výraznejšie, najmä tam, kde existovali aktívne väzby na iné slovenské prostredia, napríklad vo Vojvodove. Podľa viacerých autorov Vojvodovčania udržiavali nadštandardné kontakty aj s obyvateľmi troch plevenských obcí – Gornej Mitropolije, Brašljanice a Mrtvice, v ktorých popri Bulharoch žili aj slovenské komunity. Tieto väzby predstavovali dôležitú súčasť sociálnych a kultúrnych kontaktov medzi jednotlivými slovenskými enklávami v regióne (Budilová 2013: 42). Rodiny ako Velkovci a Pappovci si udržiavali jazyk aj tradície najmä vďaka pravidelným návštevám a kontaktom s touto komunitou. Ešte v roku 1935 udržiavali čulé kontakty, čo asimiláciu a stratu jazyka u týchto rodín spomalilo.

Celkový vývoj Slovákov v Orechove ukazuje typický proces postupnej asimilácie menšiny v cudzom prostredí. Tam, kde chýbalo vedomé úsilie o zachovanie jazyka, kultúry a identity, dochádzalo k ich postupnému ústupu. Naopak, rodiny, ktoré udržiavali kontakty a dbali na tradície, dokázali svoju identitu zachovať dlhšie.

Príbeh Slovákov v Orechove tak predstavuje dôležitý príklad toho, ako sa menšinové komunity vyvíjajú v zahraničí a akú kľúčovú úlohu zohráva rodinné prostredie, komunitné väzby a používanie materinského jazyka pri zachovaní kultúrnej kontinuity.

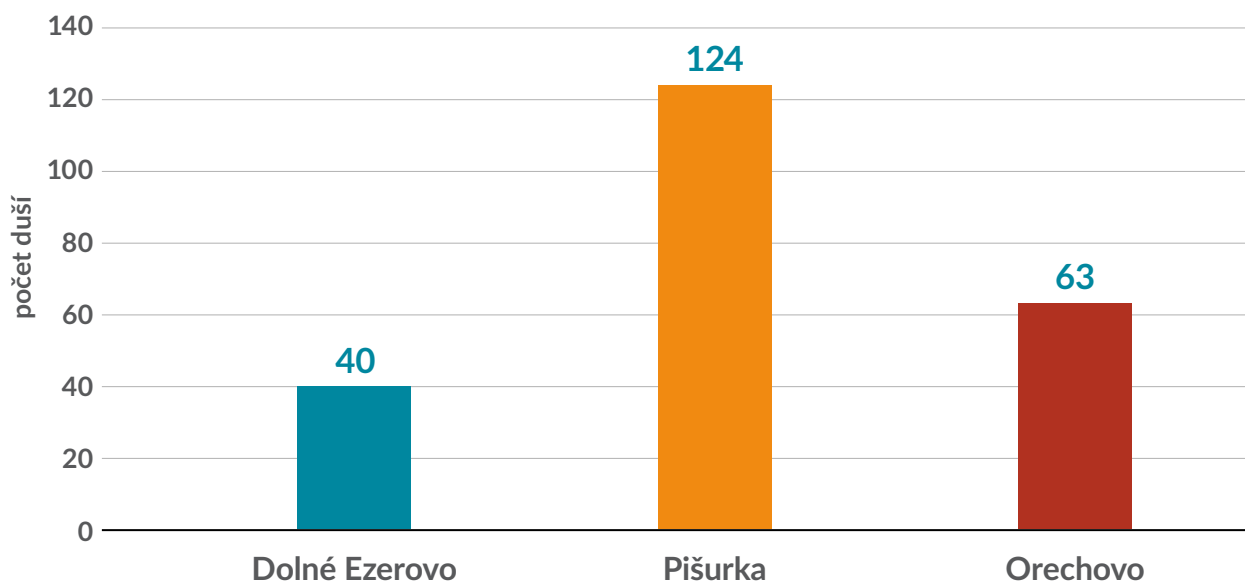
Tab. 3

Prehľad slovenských rodín v Orechove, prehľad rodín a majetkových pomerov v období rokov 1903 – 1919. Zdroj: Michalko 1936: 386.

Číslo	Meno rodiny	Zamestnanie	Majetok	Počet duší
1	Ondrej Hardič	sluha a napoličiar ¹⁶	-	6
2	Janko Michalko	napoličiar	-	2
3	Đuro Michalko	roľník	8 dekarov	11
4	Mišo Michalko	strojník a murár	3 dekare vinice	3

¹⁶ Napoličiar – roľník, ktorý pracuje na cudzej pôde a delí sa o úrodu s vlastníkom.

5	Štefan Michalko	robotník	8 dekarov	7
6	Ján Papp	roľník	150 dekarov (svojich)	7
7	Zuzana Velková-Pappová	roľníčka	40 dekarov (svojich)	6
8	Ján Praslička	roľník	35 dekarov (svojich)	5
9	Ján Škrpán	roľník	40 dekarov (svojich)	9
10	Ondrej Vaselinko	roľník	130 dekarov zeme, 10 dekarov vinohradu	7

Obr. 5

Počet Slovákov podľa miesta osídlenia – Dolné Ezerovo, Pišurka a Orechovo, približne rok 1935.
Zdroj: Michalko 1936: 362-386.

Sociokultúrne aspekty presídlenia

Presídlenie Slovákov v rámci Bulharska, najmä zo severných oblastí do Dolného Ezerova, ako aj do lokalít v Lomskej oblasti vrátane Orechova, predstavovalo proces, ktorý zásadne ovplyvnil sociálne vzťahy v rámci komunity. Presun neznamenal len zmenu geografického priestoru, ale aj reorganizáciu rodinných a susedských väzieb. Pôvodné sociálne siete sa narúšali a vytvárali sa nové, často v prostredí etnicky zmiešaného obyvateľstva. V niektorých prípadoch dochádzalo k oslabeniu komunitnej súdržnosti, najmä tam, kde sa rodiny rozptýlili alebo stratili kontakt s inými slovenskými skupinami.

Z hľadiska materiálnej kultúry si slovenskí kolonisti prinášali do nového prostredia prvky svojho tradičného života. V oblasti Lomska sa napriek jazykovej asimilácii zachovávali charakteristické prvky „banátskeho“ bývania, ako aj tradičné vybavenie domácností. Ako uvádza Ján Botik, kým u Bulharov boli obytné a hospodárske stavby rozložené voľne po dvore, u Slovákov boli sústredené do jedného pozdĺžneho objektu pod spoločnou strechou. Odlišná bola aj vnútorná organizácia domu – bulharské obydlia sa sústreďovali okolo centrálného ohniska, ktoré slúžilo na varenie aj ako miesto každodenného rodinného života, zatiaľ čo slovenské domy mali rozvinutejšiu priestorovú štruktúru s pitvorom, kuchyňou

pod otvoreným komínom, prednou a zadnou izbou, komorou a maštالou (Botik 1994: 19). V Dolnom Ezerove zas kolonisti priniesli nové poľnohospodárske postupy, ktoré ovplyvnili miestne hospodárenie. Každodenný život bol však výrazne ovplyvnený podmienkami prostredia – napríklad výskytom malárie či nedostatkom stabilného bývania, čo sa prejavovalo v provizórnych formách obydľí a celkovej neistote.

Kolektívna pamäť a identita zohrávali kľúčovú úlohu pri zachovávaní slovenskej príslušnosti. V niektorých komunitách sa udržiavala prostredníctvom náboženského života, rodinných tradícií a používania jazyka. Tam, kde existoval kontakt s inými slovenskými kolóniami, napríklad s Vojvodovom, sa identita zachovávala dlhšie. Naopak, v izolovaných lokalitách, ako bolo Orechovo, dochádzalo k postupnej strate jazyka a oslabeniu vedomia pôvodu. Napriek tomu sa aj v takýchto prostrediach objavovali pokusy o obnovenie jazykovej a kultúrnej identity, napríklad prostredníctvom učenia sa zo slovenských šlabikárov, ktoré poskytla Brašljanica.

Presídlenie ako adaptačná stratégia

Presídlenie ako forma pohybu zároveň priamo formovalo konkrétne adaptačné stratégie slovenských kolonistov. V hospodárskej rovine sa to prejavovalo napríklad flexibilitou pri nadobúdaní pôdy – keďže mnohí kolonisti nemali dostatok financií na jej kúpu, často volili stratégiu prenájmu alebo podielnického hospodárenia, čo im umožnilo prežiť aj v podmienkach neistoty. V Dolnom Ezerove sa adaptácia prejavila aj v prispôbení sa environmentálnym podmienkam, napríklad v reakcii na výskyt malárie či nevhodné bývanie, keď si kolonisti budovali provizórne obydľia (zemnice).

Pohyb zároveň viedol k vytváraniu nových sociálnych stratégií, najmä prostredníctvom presunov medzi lokalitami a udržiavania kontaktov s inými slovenskými komunitami. Práve tieto väzby zohrávali kľúčovú úlohu pri zachovávaní kultúrnej identity – napríklad v prípade Orechova, kde rodiny udržiavali kontakty s Vojvodovom, čo prispelo k dlhšiemu zachovaniu jazyka a tradícií. Naopak, v izolovaných lokalitách, ako bola Pišurka, absencia takýchto kontaktov urýchlňovala jazykovú a kultúrnu asimiláciu.

Ako ukazuje príklad Dolného Ezerova, zachovávanie identity sa opieralo aj o každodenné praktiky – používanie slovenského jazyka v rodine, náboženský život či cirkevné zhromaždenia v domácnostiach. Tieto prvky možno chápať ako vedomé alebo nevedomé stratégie kultúrnej kontinuity, ktoré umožňovali komunite udržať si vlastnú identitu aj v podmienkach opakovaného pohybu a sociálnej nestability.

Procesy adaptácie sa prejavovali rôznymi spôsobmi. V hospodárskej oblasti sa kolonisti prispôbovali miestnym podmienkam, osvojovali si nové formy hospodárenia a postupne stabilizovali svoje materiálne zázemie. V sociálnej rovine dochádzalo k integrácii do väčšinovej spoločnosti, často prostredníctvom zmiešaných manželstiev a každodenného kontaktu s inoetnickým obyvateľstvom. Tento proces však zároveň urýchlňoval jazykovú a kultúrnu asimiláciu. (Penčev 2022: 91)

Adaptácia mala teda ambivalentný charakter – na jednej strane umožňovala prežitie a začlenenie do nového prostredia, na druhej strane viedla k postupnej strate pôvodnej identity. Výnimku tvorili komunity alebo rodiny, ktoré si udržiavali kontakty s inými slovenskými skupinami a vedome pestovali jazyk a tradície.

Záver

Analýza migrácie Slovákov v kontexte Bulharska ukazuje, že presídlenie predstavovalo komplexný proces, ktorý zahŕňal nielen fyzický presun obyvateľstva, ale aj hlboké sociálne a kultúrne zmeny. Presuny medzi jednotlivými lokalitami, ako boli severné oblasti Bulharska, Dolné Ezerovo či Lomsko, boli motivované najmä hospodárskymi faktormi, no ich dôsledky sa prejavili aj v oblasti identity, jazyka a sociálnych vzťahov (Penčev 2022: 83).

Pohyb obyvateľstva je možné chápať ako kľúčovú analytickú kategóriu, ktorá umožňuje lepšie porozumieť historickým skúsenostiam slovenských komunit v zahraničí. Migrácia sa ukazuje ako viacrozmerný jav, v ktorom sa prelínajú ekonomické, sociálne a kultúrne faktory. Zároveň poukazuje na význam aktívneho udržiavania kultúrnej identity, ktorá môže pretrvať aj v menšinovom prostredí, pokiaľ je podporovaná komunitnými väzbami a vedomým úsilím jednotlivcov.

Skúsenosť Slovákov v Bulharsku predstavuje dôležitý príspevok k pochopeniu širších migračných procesov v juhovýchodnej Európe, pričom osobitne poukazuje na vzájomné kultúrne a spoločenské ovplyvňovanie medzi prichádzajúcimi Slovákami a domácom bulharským obyvateľstvom. Ako vyplýva z archívneho záznamu učiteľa Pavla Klimečku z roku 1927, Slováci výrazne prispeli k modernizácii miestneho života – naučili Bulharov stavať a bieliť obytné domy, využívať kone namiesto byvolov, orať pluhom namiesto radlom, používať hospodárske stroje, pestovať zeleninu a kvety či štepiť ovocné stromy. Okrem toho ovplyvnili aj každodennú kultúru, napríklad v oblasti varenia, pečenia chleba či hospodárnosti. Tento proces však nebol jednostranný, keďže aj Slováci sa postupne prispôbovali miestnemu prostrediu.

Referencie

- Babiak, J. (2002). Etnická história Slovákov v Juhoslávii. In: Benža, J. (ed.). *Atlas ľudovej kultúry Slovákov v Juhoslávii*. Veda, 17-60.
- Borguľa, M., Švihran, L. (1979). *Tu sa usadíme*. Tatran.
- Botík, J. (1994). *Slováci v Bulharsku*. Slovenské národné múzeum.
- Botík, J. (2002). *Slováci v argentínskom Chacu*. Lúč.
- Botík, J. (2016). *Slováci vo Vojvodine*. Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov.
- Budilová, L. (2013). Vojvodovo: Dějiny jed(i)né české obce v Bulharsku, In: *Vojvodovo: historicko-etnologická ohlédnutí. Původ, subsistence, oděv*. Vydavatelství Západočeské univerzity v Plzni, 31-50.
- Đuriš, J. (2000). Niektoré poznatky o Slovákoch presídlených z Bulharska. In: Zelenák, Š. (ed.). *Konečne doma: Zborník materiálov z odborného seminára Dlhé hľadanie domova*, 89- 93.
- Penčev, V. (2022). O komunitě Slováků v Bulharsku a paradoxech její (ne)existencie. In: Jakoubek, M., Penčev, V. *Češi a Slováci v Bulharsku: Příspěvky ke studiu české, slovenské a československé krajanské přítomnosti v bulharských zemích*. Centrum pro studium demokracie a kultury, 79-102.
- Jesenský, M. (1929). Slováci v Mrtvici. *Jubilejná ročenka československej kolónie v Bulharsku 1868-1928*. Nákladem Družstva československého národného domu T. G. Masaryka v Sofii, Bulharsko, 265.
- Kmeť, M. (2012). *Krátke dejiny dolnozemskejších Slovákov 1*. Vydavateľstvo Ivan Krasko.
- Lengyelová, T. (2005). Náboženské pomery v Uhorsku v 17. storočí. In: Baka, I. (ed.). *Cirkevné dejiny Slovenska*. Lúč, 123-145.
- Michalko, J. (1936). *Naši v Bulharsku. Päťdesiat rokov ich života, práce, piesne a zvykov*. Tlačou kníhtlačiarne Daniela Pažického na Myjave.

- Schmidt, J. J. (1868). *Historia cirkwe ewanjelické podle Augssburského wyznání v Uhřích wsseobecně, obzvláště pak Welkohontského seniorátu*. Hornyánský a Träger.
- Sirácky, J. (1980). Slovenské osídlenie v Bulharsku. In: Sirácky, J. (ed.). *Slováci vo svete*. Matica slovenská, 90-93.
- Zelenák, Š. (1994). Niekoľko poznámok k reemigrácii Slovákov z Bulharska. In: Zelenák, Š. (ed.). *Ročenka Spolku Slovákov z Bulharska*, 63-71.